

13659
ИГОРЬ ВСЕВОЛОЖСКИЙ

Р2
В842
26327

ЗӨРГТЭ ДОЛАН БУДЕННОВЦНР

ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ—1941

ИГОРЬ ВСЕВОЛОЖСКИЙ

ЗӨРГТЭ ДОЛАН БУДЕННОВЦНР

БИБЛИОТЕКА
Калмыцкого государственного
университета
История, язык и литература

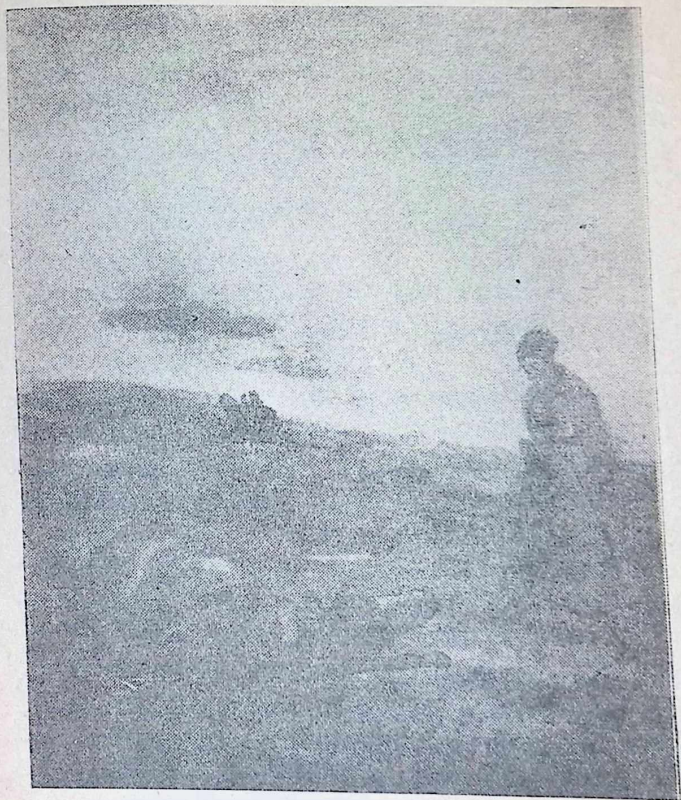
ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ — 1941 г.

ГАРГ

Зоргтā долан буденновцнр	4
Заахин гер	12
Хойр нāāдж	20
Буденнā дурга мōрнь	27
Зорг балгъсд авна	31

313659

Зöргтä долан Буденновцнр

I.

Нег дäкдж февралин нег öрүн белогвардейцнр Семен Михайлович Буденнä гарсн Платовск гидг станицур ордж ирцхäv. Буденный Сальск балгъснд съездт одсн, гертän уга билä.

Цагъачуд эн районд улан партизанмудин отряд бääсинь медäд, энүг генткн станицүр орад күрäd иргчв гигъäd, ääлдäд бääцхäv. Сöөднъ харулин заставмуд чанъгъргдв.

Белогвардейцнр äмт алад, тонад бääv. Тедн тер станицин гурвн зун угätнриг түүрмд дүрв. Белогвардейцнрин отрядин командир түүрмд орулсн äмтсиг цугъарагъинь öрлä хадж алтха гидж закв.

Сө болв. Эджго хадата гер дотр бääсн
хагдх äмтс үклән кўләлдв.

2.

Таг дўлә сө цагъачудин харулин зас-
тавмудиг эргäd, Буденный станицин захд
бääсн бичкн шавр герүр ирв. Терзиннь
хагъулмуд хаалгъата бääдж. Буденный ар-
гъулхнар үүдинь цокв. Күн үүд секджähш.
Буденный нег минутд кўләгъäd, чинънч-
кäd дакн нег öмнкäсн äрвго чанъгъур цокв.
Гер дотр кöндрсн күнä ä гарад, сиингт
гарч ирв.

Үүднä көшүр джиигв. Үүдн секгдв, үүдн
хоорнд экнь зогсджадж.

— Мамо,—гигъäd Буденный шимндв.

— Семен! Үрм мини!

Семен Михайлович нүднәннь нульмснд
норсн экиннь чирäднь халхарн наалдв.

— Чи, йирин öлсдж йовдг болхч?

— Уга, би öлн бишв, мамо!—гидж Бу-
денный хәрү öгв.

— Чи цергтәйч?

— Уга, би ганцармб.

— Ганцаран? гигъäd экнь чочад сурв.
— Йов, көвүм минь, йов ода. Чамаг хää-
джäцхәнä....

— Станицд кедү цагъачуд бääнä, мамо,
үзсн угайч?

— Дөрвн зун—гидж келджәцхәлә. Йов, удл уга.

— Ода йовнав, мамо. Кедү тов (орудий) бәәх?

— Негн, станицин парвләнә өср. Сема, гарлцсмнь, чамас сурджанав, йов.

— Йовджанав. Пулеметсинь үзсн угайч?

— Хойр, көвүминь.

— Хама?

— Площадь деер.

— Менд бә, мамо... Гиичд күләджә. Экән чанъгъар үмсәд, Буденный харнъгъуд уга болдж одв.

3.

Нәәмн мөртә күүнәс бүрдсн отряд хуучн хайчксн үкәр деер, өмкрәд бәәсн крестмүд дотр ирәд зогсхла, тенъгр әрвджго хоовтрв (цәäv). Мөртә улс мөрнәсн буулдцхав. Буденнә өмннь, бичкәкән настагъаснь авн меддг, долан үүрнь зогсджацхала.

Цергчнр командирәсн приказ күләджәцхәлә.

— Иим болджана, залус,—гидж Буденный келв.—Бидн нәәмн күнвдн. Кемр эн ке-вәр ил орхла, бидн эврән үксн деерән, гарл-цсн, өөрхн әмтсән сулдхдж чадшговдн. Болв, бидн цуг джим-хаалгъинь меднәвдн, түү-гәрн теднәс чидлтәвдн. Бидн харулчнринь

эргад, станицин парвлянүр өөрдхмн. Бидн Филиптә хоюрн конвойиг ахулад, пулемет-синь эзлдж, үклин улсиг сулдхдж үзнәвдн. Тадн аман бичә анъгъалтн. Эскадронмуд болдж хувагдтн... зургъан эскадронд хува-гдтн.

— Ягъдж зургъан эскадрон болхмб?
—гидж Андрей Баранников сурв.

— Иим кевәр. Чи, Андрей, негдгч эс-кадрон болхмч. Бәәсн чидлән гаргъад:—
„Негдгч эскадрон нама дахад, атакт марш“!
—гигъад хәәкр. Медвч?

— Медвв,—гидж Андрейк хәрү өгв.

— Чи, Федор, хойрдгч эскадрон болх-мч. Буугъан хагъад:—„Хойрдгч эскадрон, революцин үрдүд, нама дахад, атакт“!—гигъад хәәкр. Медвч.

— Медвв,—гидж Федор хәрү өгв.

— Чи, Афанасий, гурвдгч эскадрон бол-хмч, чи Кузьма,—дөрвдгч, чи—тавдгч, чи—зургъадгч. Зөрг, залус, балгъсд авдмн. Зуг бичә әәцхәтн. Медцхәтн (бичә марттн): нәә-мн зөргтә күн зәрмдән зун күүнәсчгн икәр кедж чадхмн болджана. Кемрджән үкх кергтә болхла—нертә кевәр үкхмн. Хөөннь ичр уга болдгар үкхмн. Медгдвү танд, үүрмүд?

— Медгдв!

— Мөрдтән—мордтн!

Мөртә улс хотхрмудар йовад, цагъачудин заставиг давад, хашасин иргәр дамждад, станицин дунд ирв.

Буденный Филипп хойр мөрдәсн буугъад, мөрдән шитмәс уйв. Öрин öмн болдг дүнъ-дүлә мет, эргүлнъдән ә-чимән уга билә. Буденный Филипп хойр харнъгъу герин терзәр торс гигъад гилвксн галин герл ўзв. Кирлцә деернъ, маятник метәр, панр нәәхлджәлә. Эн герт бәрәтә улсиг манджахинь эдн медджәлә. Генткн хар сүүдрмүд кирлцән деер гарад ирв. Аргъул күүндсн дун сонъсгдв. Панрин герлд Буденный түрүн хагдх нег партъ улс гаргъдж йовсн цагъачудин салдсмуд ўзв. Туугддж йовх улс киитнд бөгдилдәд йовна.

— Эклх болчкв!—гидж Буденный Филиппд шимнддж келн, панр хав. Сумн хәгълчксн панр унтрв.

— Öмәрән цергчнр, атаклтн! Бәргдтн, гә цагъачуд!—гидж Буденный хәәкрәд, кирлцән деер бәәсн пулеметүр гүүв.

— Станичникүд, конвойиг зер-зевәснъ салгътн! Винтовксинь авад „ура“ хәәкр!—гидж пулеметән цагъачудур зөрүлчкәд, Буденный дуудв. Түдлго цугъар шууглдв. Пулемет тарджнънв. Станицин ўзг болгънас командс сонъсгдв:

— Негдгч эскадрон, мини ардас, атакд
марш!

— Хойрдгч эскадрон, революцин үрдүд
атакд! Ура!

— Зургъадгч эскадрон! Ура!

— Уррра!—гилдэд станичникүд өргэд
хяакрлдв. Эдн юн болджахинь саянар
медэд уга билэ, болв бийстнь сулдохр
джиргъл ирджахинь эдн ил медв. Эдн кон-
войин амтсүр дэврэд, теднэс винтовксинь
буладж авцхав. Филипп часавойиг буугъин
хундгар цокдж моньдлулад, товинь эзлв.

Пулемет тарджнънв.

Тов күрджнъндж, ик а гарв.

—Улачуд!—гисн дун станицяр тарв.

—Улачуд!—гилдэд офицермүд хяакрлдв.
Эдн дотр киилг-шалвртагъан терзяр гярэ-
длдэд, сад дотрагъур зуллдв.

— Улачуд!—гилдэд, цагъачудин салдс-
муд давтлдв. Эдн зер-зеван хайлдад, гаран
дееран өргэд, бэргдцхав.

— Улачуд! Буденный! — гилдэд нөкд
болхар ирсн станичникүд хяакрлдв. Эдн
белогвардейцнрин хайсн винтовкс авад,
дэврлдэд ноолданд орв.

Белогвардейцнр үксэн, шавтсан хайн
зуллдв.

Теднд минъгън туруна а, минъгън күү-
нэ „Ура“ гидж хяакрлгън сонъсгдв.

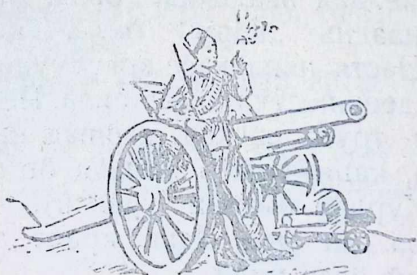
Тер асхндан цагъачудин отрядин командир полковник Гнилорыбовд сонъсхв:

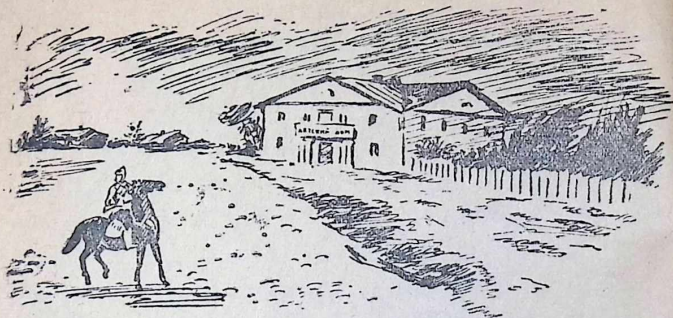
— Полковникин зергӕс! Эн Буденный дегӕд кӕцс зертӕ-зевтӕ. Эн бӕкл зургъан эскадронта. Бидн алгддж, шавтдж, кел бӕргддж гарутввдн. Мана зер-зев цугъарн Буденнӕ болв...

Тиикд Буденнӕр шинӕс немӕд партизанмуд ирӕд бӕӕцхӕв.

Тедн кӕутрмӕд болгънас ирӕд бӕӕцхӕв Тедн отрядтӕн орулдж автн гидж сурцхадг билӕ. Гурв хонад буденновцирлӕ партизанмудин талдан нег ик баг негдв, тегӕд Буденнӕ мӕртӕ отряд зӕвӕр ӕсв.

Захин гер

Балгъсна захд, олна йовдг хаалгъ деер нег хуучн гер зогсджала. Эн герт арвн хойр өрә бәәлә, цуг өрәс дотрагъурнь бичкн күүкд гүүлддг билә. Эдн бултлдад, „ээвә“ боллдад, хуучн креслмүдәр гер, поезд келдәд наадцхадг билә. Болв дурта гисн нааднь „керм“ билә. Тиньгр көк нүдтә Настя няня кесг креслмүдиг зерглүлчкәд, деернь стул тәвдг билә. Петьк граммофона труба авчкад, давшад ики деернь гарчкад, капитаншнъ команд өгдг билә:

— Хурдар өмәрән (уралан)!

Түүнә сән иньг Павк, кресл дор суучкад, хәрү өгдг билә.

— Болджана, хурдар уралан!

Тиигн йоста керм кевтәгъяр аәмсхәд, чишкдг билә.

Петък Павк хойр, детдомас урд нег уульнцд, нег герт бääсн, хуучн үүрмүд бääдж, эцкнрнь белогвардейцнрлä дääллдхär йовхла, эдн хойр детдомд орцхав.

Нег öрүн няня Настя эднд керм кесн уга:

— Эндр, күүкд, керм кедг цаг биш.

Настя ганцарн детдомин күүкдтä үлдлä, наадксн цуггар детдомин заведующ нянь-стäгъан зулдж одцхала.

Холд тов хасн сонъсгдна. Товин ä öөр-дäд, дару-дарунь хасн сонъсгдв. Настя терз-сиг цугтнь хаагъуларнь хаачкла, тегäд цуг öрäст харнъгъу болдж одв. Зуг негл öрән терзс хаагъул уга билä. Петък Павк хойр терзүр öördäд, генткн хаалггар довтлддж йовцхасн ик сахлта, савгър-савгър махлата äмт үзв. Эн мөртä улсин негнь гүүдж йовсн күүнүр гүүлгдж одад, бääсн чидлärн чавчв. Күн унв.

— Алчкву?—гидж икär ääсн бääдлтä-ггär Петък сурв.

— Чавчкв!—гидж Павк хärү öгв.

Эдн икär ääчкцхäv. Терзäs хооран гар-цхав.

Генткн чанъгъ ä сонъсгдад, гер кев-тән чичрв.

— Сек!—гидж күн хääкрв.

Кövүд нег-негнүрн шахлдв. Секх күн гархш, Тиигхлән үүдинь нег күнд юмар

цокцхав. Няня Насть сиингт гарв. Эн кес-
гтән үүднә кӧшәлә оралдв. Энүгиг үүдән
секхлә, үүдн хоорнд хар сахлта, улан хам-
рта салдс зогсджадж.

—Дарунь юнъгад эс секвч?—гидж Наа-
стүр эн хәәкрәд, харав.

Настя хәрү өгв.

—Үүнд танд кедг керг уга. Энти детдом.

—Чи бас ду гарлч!—гидж сахлтл Настиг
өрчәрнъ тұлкв. Настя дәәвләд, унн гигъад
торв.

Сахлтин ардас бас нег цӧӧкн салдсмуд
ордж ирв. Эдн нег тӧгәтә юм чирәд, ордж
ирв.

— Товий?—гидж Петък сурв.

— Пулемет!

— Генерал-ий? гидж сахлтур заадж
Петък сурв.

— Сахлта болхла генерал болджахгов,
—гидж Павк цәәлгъв.

Болв ардаснъ бас нег баахн, уурта
бәәдлтә кӱн ордж ирәд, сахлтур хәәкрв.

Салдсмуд кухнъд орцхасн бәәдлтә, тос,
гуйр, шикр, ӧдмг зӧӧлдәд бәәцхәв. Настя
эднӱр гӱӱв.

—Кӱӱкдин сӱл ӱлдсн хотинъ буладжанат!
Ягъсн ичр уга әмтсвт?—гидж хәәкрәд, ми-
шгтә гуйрас татв. Салдс мишгтә гуйриг
булагъад авчкв. Тиигхләнь Настя офице-
рӱр гӱӱв.

—Тоначнр! гидж эн хааквр.—Күүкдиг тонджанат!

—Бартн энүг!—гидж офицер заkv.

Салдсмуд Настиг бәрдж авад, гертас чирәд гарцхав.

Көвүд эднә тиньгр, дурта, өр-өвч няня Настиг салдсмуд авад йовдж йовсиг аамсен дүртәгъяр хәләлдв.

—Тадн юмбт үүнд?—гидж офицер хәаквр.—Йовтн үүнәс!—Көвүд үүднүр цухрлдв.

Эн өдр түрүн болдж үдән хот уга болв. Дарук өдртн чигн үдән хот уга болв. Настя чигн уга, терүг белогвардейцнр ягъсинь чигн көвүд медджәсн уга.

Бичкдүд гархдан аагъад, гер дотрагъур цәәлдсн, өлн йовлдв. Петьк зөрәд үүд секн, сахлтла харгъв.

—А! Орәл күн! зөвтәй—чикичн керчсв? тиигәд сахлт Петькд аамшгтә ик утх үзүлв.

Петьк үүдән хан, салдс кесгтән ягъдж инәджәсинь болн хәнәджәсинь, хәнәджәсинь болн инәджәсинь сонъсв.

Белогвардейцнр өрәсәр бәәршлцхәв, гертән бәәхшнъ хәакрлдәд, дууллдад бәәцхәв...

Көвүд цугъар бултв. Петьк Павк хойр амтин цаад захин өрәд, диван дор орад, нег-негнләгъән шахлдад кевтв. Сөөднъ нег лакдж йир чанъгъар тов хав, терзин тольмуд цугъар шәргәд унцхав. Генткн

гер дотр үүмлдэд одцхав. Нег кун гүүгяа ордж ирэд, хяакрв.

— Амән аргьдтн! Улачуд ордж аашн болх бәәдлтә. Дарунь цугьар тогтнв. Сәйир ут билә, болв көвүдунтцхасн уга. Трубад салькн шуугв, болв көвүдт өрәсәркун йовад, терзс цоксн болдж медгдв. Угсүүлдн, терзин хаагьулин заагар өдрин герл орв.

Генткн герин өөр көлин а соньсгдв. Уүдн харджнънв. Көлин ас өөрдәд, көндә өрәсәр дүүрән болад йовв. Одак улан хамрта, ик сахлта салдс аашна, ода эн ик утхарн мана чик керчх гидж көвүд санцхав. Дегд аамшгтә болв.

Уүдн секгдәд өрәд кун ордж ирв. Көвүд диван дорас энүнә зуг балычгта госдинь үзцхав. Эн зогсад сурв.

— Кун уга болхв?

— Тиим болх зөв уга,—гидж наадкн талдан өрәгьәс хәрү өгв. Энтн ончн күүкдин герлм. Күүкд дала. Йирин гә бело-гвардейцнр эдниг аәлгьсн.

— Кун бәәнү аль угай?—гидж ирсн кун дакн сурв. Тадн, күүкд, бичә аәтн. Гартн, гартн, бидн юм кехшвдн.

Эн күүнә келн джөөлн болн төвшүн. Петьк зөрәд, диван дорас толгьяагьан гаргьад, эн насндан төрүц үзәд уга сахл үзв.

—Бидн ääджäхшивдн,—гидж Петьк кел-
чкад, хärү диван доран бултдж одв.

Тер күн эргв. Терүнä нүднъ хар болн
серглнъ билä.

—Тадн хама бääцхәнät?

—Диван дор—гидж даkn, диван дорас
толгъагъан гаргъчкад, Петьк хärү öгв.

Күн мусхлзв, дахад сахлнъ бас мусхл-
зсн болдж медгдв.

—Гарч ирнч?—гидж тер сергмджтägъär
сурв.

—Гарч ирнäv,—гидж Петьк хärү öгч-
кäd, диван дорас мөлкдж гарв.

—Öлн болхговч?—гидж сахлта күн
сурв.

—Йир öлн!

—Нернчн кемб?

—Петьк. Чини нерн кемб?

—Миний—Буденный. Ёр Гаврилов, цä
шикр нааран авч иртхä гидж зак, хаал-
гъин кухнъ бас илгätхä.

Ёүнднъ көвүд цугъар гарч ирцхäv. Эдн
Буденниг бёслäд зогсчкцхав.

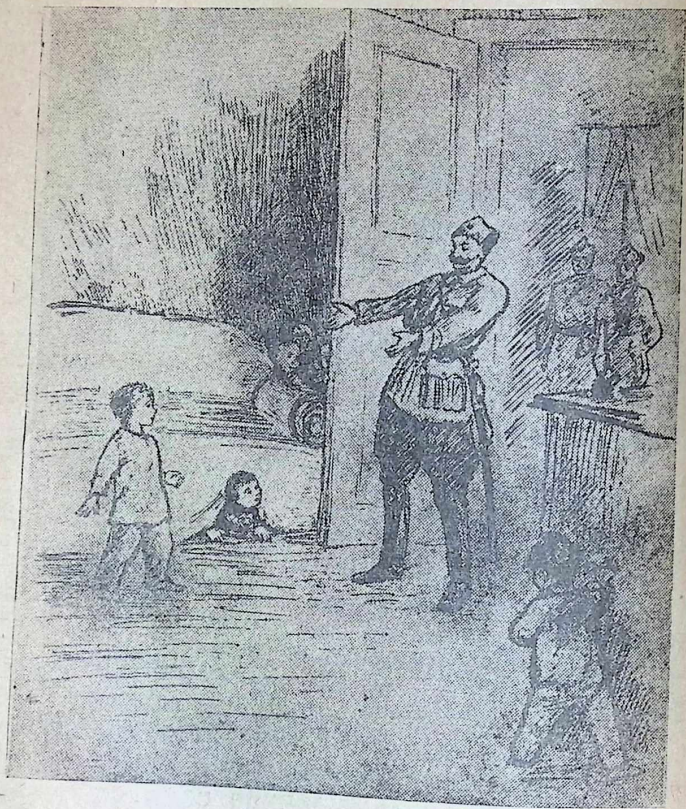
—Кен таниг ääлгъв тегäd?—гидж Бу-
денный көвүдäс сурв.

—Сахлтл... Чик керчхär седв?

—Терүнä утхнъ йир ик билä.

—Хамрнъ бас улан!

—О-о, йир уурта!—гидж көвүд урдн
келлдцхäv. Буденный атидж келв:

— Нанла харгъхлань—терүнд би үзүлсв.

— Мана няня Настиг салдсмуд авч одла,—гидж Петък келв.—Тер манд керм кегъад, манла нааддг билә...

Эн цаглань зеерд мөрн төгәтә ик төгрә хяас хаша дотравч ирв. Хяасн деернь одта шлемтә, хар нүдтә, сергленъ көвүн суудж.

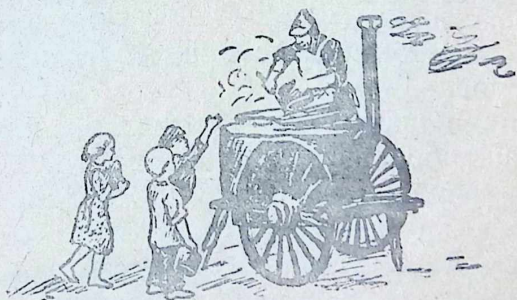
— Эй көвүд! эврәннь ухрмудтагъан өөрдцхәтн.

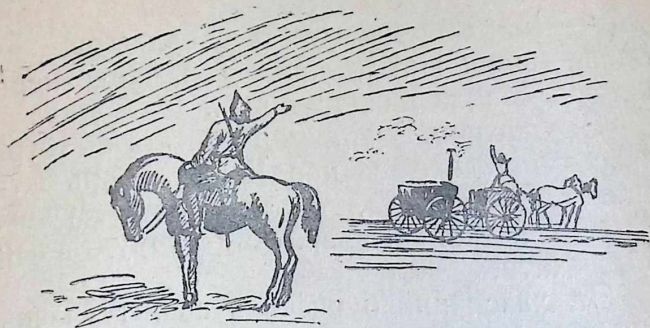
Эн хяаснәннь бүркәсинь авв, түүнәснь әмтәхн хашин үнр гарв.

Эннь хаалгъин кухнь билә.

— Нә, көвүд, цадтлан идтн. Ода танд шинәс цугъар дала болх.

Буденный гаран нүүртән (картузин) күргәд, цуг күүкдлә, ик улс мет, мендләд Петькин гаринь атхад салв. Дарунь мөрән ундж авад, йовдж одв.

Хойр нээдж

I.

Эскадрона повар Федя Прокопенко тооста госан тээлчкэд, голур одад нүүцкн кёлэрн ус кондэв. Усн күү сергэм тааста киитн билэ. Түүнэ нээдж ординарец, далта ээмтэ кøvүн Михаил Пантелеев, белкүс-цэггян уснд орчкад, толгъагъан савнъгд-джала.

— Не, юнъгад эс орнач?—гидж Федяс тер сурв.

Бичкн шар Федя, бас шалвр, киилгән тээлчкэд болгъагъад уснд орв.

Эн эврәннь ик нээджинь ээмднь чигн күүрдг уга билэ.

— Ас савнъгдж өгсв,—гидж ординарец келчкэд, Федүр өөрдэд, түүнэ нуургъинь савнъдв.

Нарн бахмджтагъар ээв.

Гол нарна герлд цагъан мөнъгн гилвс-
нэгъяр гилвкв.

Няаджнр нег негндан ус цацлдад, бичкн
көвүд мет дөглдцхäv...

Ординарец повар хойр эклдж Цари-
цынă өөр йовхдан үүрлцхälä.

Түүнäs нааран Федя Прокопенко Ми-
хаил Пантелеев хойр нег-негнäsн салдмн
биш.

Эдн нег котелокас хот идäd, нег девлär
хучдлад, салхларн баахн зуур—дäэнд орх-
ларн эс гидж ординарецнъ эврәннъ коман-
дирäs ямаранчн нег даалгъврта юмнд йов-
хла—салдг билä.

Ода няаджнр цүүглдн гив. Михаил Пан-
телеев агчмин амрлгъндан йовдж өөмдж,
—сергхär седв. Болв терүнä няадж Федя
зöv гисн уга:

— Харулин газрас давхд äämшгтä. Цань
полякуд өөрхн.

— Ääджәнч?—гидж алнътрдж Михаил
сурв.

Федя өөлв, болв хärү өгсн уга, няä-
джнр голур одцхав.

* * *

Нарн мана тус деер йовла. Холд, баахн
хар модн роцин сүүдрт, ик йовдлд йовад
муурсн эднä үүрмүд äмтähн нөөрär унтдж
кевтцхälä.

Хуучна ик чолун үүдэр орулад кел
бэргдсн амтсиг баяшнъгин хотн дотр авч
ирв. Мөрд уйдг газрт тохата мөрд зогс-
джадж.

Нааджнр мөрнэ турунд ишкгдэд давт-
гддж одсн цецгас ургэдг клумбин өөр
зогсцхадж. Нүцкн кёлән селдж зогслдв.
Баяшнъгас офицер гарч ирв. Эн бэргдсн
улсур өөрддж ирэд, сонъмсдж эдниг хя-
лэв. Федя зөргтэгээр офицерин нүд хэлэв.

— Тадн—буденновцирйт?—гидж офи-
цер ууртагъар эднэс сурв.

Нааджнр ду гарсн уга.

— Коммунистнр?

— Э!—гидж Пантелеев лавтагъар хэрү
өгчкэд,—э, коммунистнр!—гидж давтв.

— Не тиигэд Буденнэ аармд цугъар
коммунистнр?—гидж дакн офицер сурв.

— Э, Буденнэ аармд цугъар комму-
нистнр!—гидж ординарец авгтагъар келв.

— Тонь?

Ординарец тагчк.

— Чи альк полкимч? Эскадронасвч?—
гидж офицер оркрв.

Пантелеев тагчк.

— Хэрү өгхэр седджэхшйч? Чи бас?—
гидж Федяс эн сурв.

Федя үүриннь дулан гар дорагъур
бийиннь гариг атхсиг медв. Эн хагъад алх

болвчн польск офицерт ю чигн келдж
өгш угагъан лавтагъар медв.

Федя тагчг.

Тиигхләнъ офицер польшагъар фельд-
фебельд нег юм закв.

Фельдфебель картузин нүүрт гаран
күргчкәд, салдсмудур одв.

* * *

Нарн бääшнъгин чаирлагг алтн онъг
гаргъад гилвкүләд, ики деер йовла.

Тенд, голин ца, рошд, үүрмүд серчкәд
эдниг хääджәдг болх.

Фельдфебель садсмудта хәрү ирв. Эдн
винтовксан сумлцхав.

Михаил Пантелеев Федүр хäläгъад,
аргъул келв.

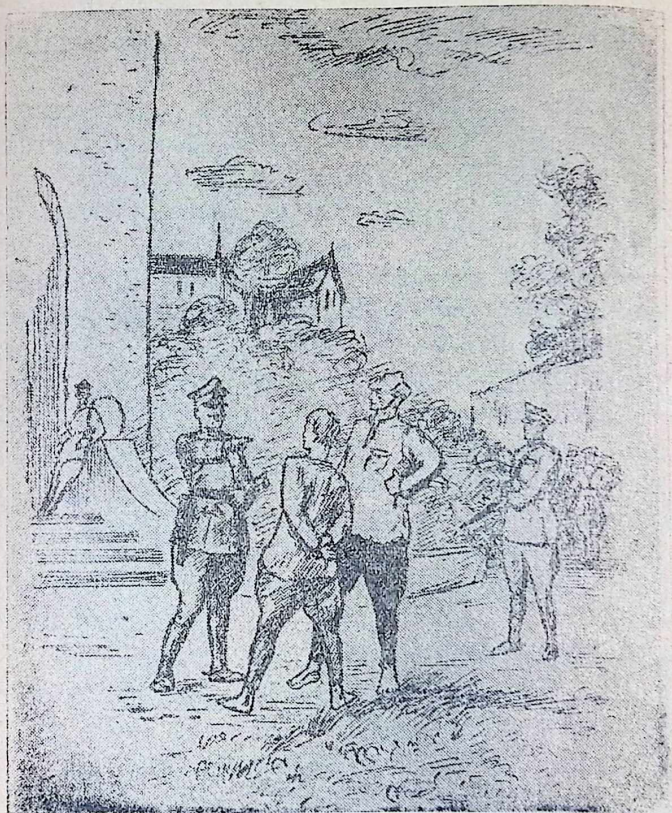
— Чи зөвтә бääджч, Федя. Би бурутав,
тәвдж ас...

— Кел, танад кедү эскадрон бääнә, ча-
маг би тәвчкнäv!—гидж офицер Федүр
хääкрв. Федя зуг ээмән хүмв. Тиигхләнъ
офицер ташмган хүрүләд, Федиг шавдад
авв.

Фельдфебель буденновцнрур өөрддж
ирәд, эдниг буугъин хундгар түлкәд, бääш-
нъин стенд шахлддж зогстн гидж закв.

— Гемим тәв, Федя,—гидж Пантелеев
аргъул келв.

— Гемим тәв, Миша,—гидж тер мет
аргъул Прокопенко хәрү өгв.

Стенәр (эрсәр) нарна гилвксн толь
гүүлдәд бәәнә.

Федин толгъань эргәд, унн алдв.

Уўрнь терүгиг дөнънәд, ээмәснь ар-
гъул теврәд стенүр көтлв.

— Бидн-буденновцнрвдн, Федя—гидж
ән аргъул келв.—Бийән бәр!

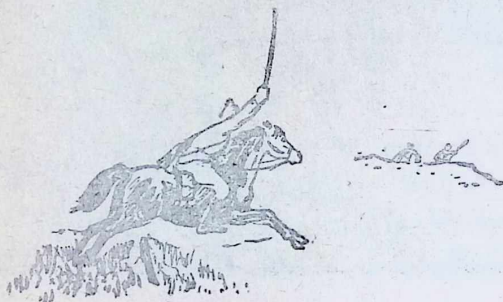
Эдн стенүр нургъан өгәд зогсцхав.—
Бийән бәр, Федя!—гидж ур аргъул давтад,
стенә өөр зогсн бәәдж, эргәд хәәкрв:

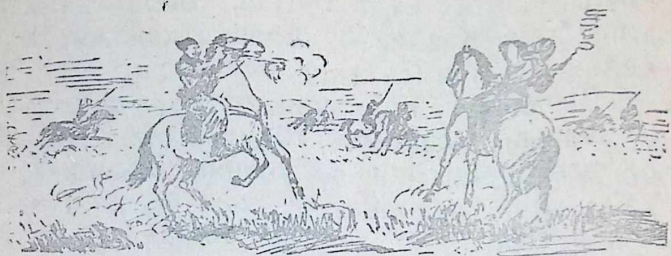
— Буденнә мөртә церг менд болтха!

* * *

Асхлад Конармин отрядмүд полякүдиг
бәәшнъгәс көөдж гаргъад, эдниг цааранднь
көөв. Бәәшнъгин өөр, шар элсн деер буден-
новцнр ординарец повар хойриг олдж авв.

Буденный эдниг цергинәр оршахмн гидж
закв. Уўрмүдин цогц деер гурв дакдж
халгън дүүрән болад одв.

Буденнә дурта мөрнә

Буденный атакд орхларн оньдинд эврәннә дурта Казбек гидг мөрәр ордг билә.

Казбек кесг дакдж дääнд йовад, эзән авч гарла.

Нег дакдж Буденнә ардас белогвардейцрин отряд шүүггяд унси мөрдтә көөлддж йовла.

Цаггачуд мөрдән шавдлад йовцхала, болв Буденниг тедн күүддж чадси уга. Буденный гентки өмнән хаалггьиг эрсднә керчәд гарси ик гидг нүк үзв. Эн нүкиг эр-

гәд гархла, — цагъачудин гарт бәргдхм билә. Болв хурдн кәлтә, чанъгъ Казбек Буденниг нег үкләсн авад гарв. Мөрнъ үкн хурдарн, шовун метәр, өргн нүкн деегүр нисәд одв. Белогвардейцнр эн нүкн деегүр гәрәдүлхдән зөрсн уга. Эдн мөрдәсн буугъад, мөртә күүг хацхав, болв киидән юмн болв. Казбек ө — моднур хаджив, Буденный аәмшгәсн гарв.

Дакад нег, ноолданд, цугъар хутхлдад Буденный өшәтнрин гүдүднъ орад одхла белогвардейцнрин полковник Семен Михайловичиг револьверәс хав, болв тусдж чадсн уга.

Сумн Буденнә дурта мөрнднъ тусв. Мөрнъ гәрәдәд одв, болв Семен Михайлович полковникиг хадж чадв. Дарунъ Казбек унад, Буденный талдан мөрн деер гәрәддж мордад, дакн дәврәд ноолданд орв.

Цагъачуд хамх цокгдв. Тедн зулцхав, мана мөртә цергчнр тедниг шарлад шатсн теегәр көөцхәв.

Ноолдана хөөн Буденный генткн нег талагшан адгъв.

— Чи хамаран? — гидж түүнәс үр Ворошилов сурв.

Семен Михайловичиг нег юмнд зовсинь болн атисинь эн медв.

— Мини Казбеким алчкцхав. Сүл хаа-

лгъ нөкдән хәләнәв,—гидж Семен Михайлович хәрү өгв.

—Хамдан одий,—гидж Ворошилов келв.

Ворошилов Буденный хойр теегәр йовцхав.

Буденный Казбекин унсн газрт ирв. Казбек инцкләд бәәнә. Буденный гундсн, тагчг зогсад бәәнә. Энүнд мөрнәсн салхднь йир күндв болв.

Буденнур командир өөрддж ирв. Зовал уга хачк,—гидж командир келв.

Буденный револьверән гаргъдж авад, төвлв.

Генткн мөрнь цугъарагъинь медсн кевтә, толгъагъан өндәлгъад, эзнүрн хәләв. Нүднәснь ик-ик умш нольмсн дусв.

Буденный револьвертә гаран буулгъад буру хәләв.

— Чадшгов,—гидж эн Ворошиловд келв.

Ворошилов юм келсн уга.

Буденд Казбекәсн салхд күндиңь тер үзв. Казбекиг хачк—гидж селвг өгсн командир эврәннь револьверән герәснь гаргъв.

— Зогсджа,—гидж Ворошилов командирт келв.—Эмч дуудх кергтә. Тер Казбекиг госпиталүр авч одв.

Госпитальд мөрн эдгв, удсн уга Буденный Казбекән тохдж чадх болв.

Дакад кесг дакдж Буденный эврәннь
дурта мөрәри атакд орв.

Хөөннь кесг дакдж Казбек эврәннь
эзән авч гарв.

Зöрг балгъсд авна

Цагъачуд нääмн улан цергчнриг би-
лэгъән авад зулв. Эдн тедниг, ноолдана
гүдүлэ тогäläd бүслдж бәрдж авла.

Белогвардейцнр кел бәргдсн улсас
мөрдинь, девлмүдинь күчär тäälүлв.

Киитн,чиигтä сө ирв. Нигт, джöөлнцасн
унв. Цергчнр киитнд көлдхдән күрв.

— Залус,—гидж цергчнртән эскадрона
командир үр Бобриков аргъул келв.—
Манд үкх тооднь йлгъл уга. Ююна ту-
скар сурвчн тагчг бäätн, бичä келтн.

—Бичä күүндтн!—гидж белогвардейцн-
рин негнь хääкрчкäd, Бобриковиг нургъарнь
буугъин хундгар чичäd авв.

Эн цаглагъән эдн öшätнрин эзлсн
станицүр öördдж йовла.

Хашас дотр мөрд инцхäлдв, уульнцд
тергд харджнънад, нохас хуцлджала. Ста-
ниц унтад уга билä. Кесг гермүдинь шам
шачала. Туугъачнр (конвоирмүд) кел бär-

гдсн äмтсиг герүр орулв. Шугъуд бурхд дор ик гестä, улан чирäтä полковник суудж.

Полковник уурта билä. Арвн гурвн минъгън шүүгъад тäвсн мортä цагъачуд гурвн минъгън буденновцнриг ноолданд диилдж чадсн уга билä.

„Буденнä корпус өсдж одсн болхв“— гидж полковник санв.

— Иим юмн—гидж эн кел бäргдсн буденновцнрт келв. Би таниг хадж альшгов. Би нам таниг герүрти тäвäd чигн оркхв. Тадн дäällдн гидж мурцхавти? Тадн эврäннъ гарс-тöрсән, күүкдән санджадг болхт.

Эн невчкн зуур тагчг бääv.

— Не келлтн, ямаран частъмуд дäänd орлдцхав? Ямаран частъмуд цань бäәнä? Келдж өгхлätн—дөрвн үзгүрти сулдхад тäвчкнäv,—гидж эн келв.

Нäамн нүцкн гишнъ цергчнр полковникин өмн зөгсджала. Цасн хääläд пол деегүр тöгрг-тöгрг хар цандг болад тарв.

Ханджанав танд, полковникин зергäs,—гидж үр Бобриков келв. Зуг бидн герүрн хärхär бäähшвдн. Бидн дäällддж муурад угавдн. Гертмдн маниг күлäh, күүкд маниг ноолда йовтл өсх. Ямаран частъмуд дäänd орлдцхасинь бидн танд келш угавдн. Кемрджән мана цань бäәсн цергиг медхär сонъмсджахла, тертн, полковникин зергäs,

манд йир олн. Көдлмшчнр цугъар винтовк
авцхах, крестьянмуд чигн цугъар винтовк
авцхах. Тегäd тедн таниг кўцстн̄ уга эс
кетлән хәрү иршго.

Полковникин сахлн̄ сөрсäггäд одв, тер
босад хäакрв:

— Тана дунд командир бäәнä! Түүнä
неринь нанд келдж өгтн, тегäd би таниг
сулдхад тäвчкнäv!

Нäамн дäächнр цугъар хувцн уга, дотр
киилг-шалвртагъан бäасмн. Теднä кен̄ ко-
мандир бääсинь полковник меддж чадш-
го бäасмн.

Дäächнр зуг нег негән хälälдцхäv. Тедн
эврәнн̄ командирән бäрдж өгшго болдж
батар шиидцхäv.

Цугтагъасн̄ икär даарсн, тегäd шүүд-
дән тачкнулдж бäасн äмтин багъ нургъта
дäächүр полковник өördдж ирв. Эн дääch
äггäд шүүддән тачкнулдж бäәнä гидж пол-
ковник меддж.

— Кемрджән äмд бäähär бäähлä, тана
кентн командир болдгиг мел ода келдж ас...

Болв багъ нургъта дääch полковникт
иигдж хәрү өгв:

— Намаг хадж алхар эрс тал зогса,
зуг болв би чамд юм келшгов.

— Чи кел! — гидж полковник наадк
негндн̄ хäакрдж келв. Болв терн̄ түүнä
хәрүдн̄ зуг инäмсглв.

Тиикләнъ полковник кел бәргдсн улсиг
цугтагъинь кун бәадго герт оньсддж,
өөрнъ харулч зогсатха гидж закв.

Көндә китн герт бу-
денновцнр нег-негнүрн
шахлдад кевтв. Терзин
ца часовой өмәрән хоо-
ран хойр йовад бәәнә.

Гентн Бобриков
толгъагъан өндәлгъв:
— Ыүрмүд, — гидж эн
келв. Иигәд бидн тагчг
үкхм болхв?

Цергчнр толгъагъан
өөдән кегъад, эврәннъ командирин үг со-
нъгсцхав.

— Тагчг үкдж чадш угавдн, — гидж эн
келв. Буденный нәәмүлн Платовск станиц
авла. Тиикд үнд отряд уга билә. Зуг зөр-
гтә, итклтә долан үүрмүд йовла. Эдн пу-
леметәсчн, орудийәсчн әәсн уга билә.
„Зөрг балгъсд авна“ — гидж Буденный да-
нъгин келнә.

— Ю кехм тегәд? Часовой манджаналм,
— гидж цергчнрин негнъ келв.

— Бидн өнъгәртән үкхм биш, — гидж
ээмтә-далта, өндр цергч өндәв. Урднъ эн
кузньцд көдлджәлә, түүнә хөөн бийнъ сән
дурарн Конн Әәрмд орла.

— Сөрэд медсв,—гидж эн келн, терзүл
өөрддж одад, рамаснь сүркә гарарн авар
хамх цокад оркв.

Цугъар әм тасрв.

Болв эргмдән ә-чимән уга, тагчг билә.
—Бидн өнгәртән үкх улс бишвдн,—гидж
дархн давтад, түрүн болдж терзүр давшв.
Эн үрглсн часовойиг үзв.—Бичә унт, гәрг,
—гидж дархн часовойиг ик нудрмарн цокдж
моньдлулчкад, энүнә винтовкинъ шүүрәд
авв. Нег негнән ардас цергчнр цугъар
гарв. Негчн белогвардеец үзгдсн уга. Цу-
гъар унтдж одцхадж.

Полковник кел бәргдсн улс мөшгсн герт
гал шачала. Ыүдн хоорнд, кирлцәгъәс уята
мөрд зогсджала, эдниг күн хәләджәсн уга.
Цергчнр мөрд унхар седхлә, эскадрона ко-
мандир эдниг зогсав. Эн дживдж одад,
терзәр шагъав, Лавкс деер дөрвн офицер-
мүд унтдж кевтлә.

—Согту,—гидж Бобриков келәд, сиин-
гүр орв. Герин үүдн дотрасн өнстә бәәдж.

— Не, сөрдж үзлчн,—гидж эн дархниг
дуудв.

Дархн эәмәрн күчләд түлкәд оркхлань,
үүдн секгдв.

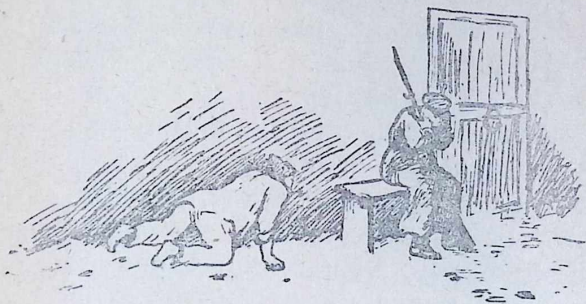
Күн серсн уга...

*
* *

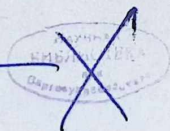
Тавн минут болад станицәс дөрвн мөр-

тā офицер дөрвн нүцкн гишнъ улс төгä-
лдж авад гарв. Зуур, хаалгъ деер, зогс-
джасн часовой эднд честь өгв.

Тедүхн гарч авад, дөрвн нүцкн гишнъ
улс мөр унцхав. Мөртä буденновцнр үкс
дäвлдäд, цастсн тиньгр газрар довтлдад,
белогвардейск станицäс холджв.

~~313659~~

Редактор Г. Шалбуров.
Корректор П. Ланцанов.

Сдано в набор 31 IX-41 г. Подписано к печати 29 IX-41 г. Бумага 60X92₁₆
Печ. листов 2¹/₄ 3н. в печ. л. 47.000. Тираж 5.000. Заказ № 517
ЛС 767.

г. Элиста Типография № 1, НКМП КАЛМ. АССР

тә оф
лдж
джас
То
улс м
дәвлд
белог

Ўннъ 35 ден.

Экземп.

акт 18, н 84

10

